

TYSK GLASNOST, DER HOLDER

– et overblik over DDR-arkiverne

Af Thomas Wegener Friis

Kravet om åbenhed stod centralt, da de fredelige revolutioner tvang de østeuropæiske diktaturer i knæ. I Tyskland førte det til en hidtil uset åbenhed i arkiverne efter det hedengangne DDR. Det har i de seneste 15 år ført en masse debat og en omfattende kildebaseret forskning med sig. Betydningen af DDR-arkiverne for den samtidshistoriske forskning er i dag stadig stor.

Da Sovjetunionens Kommunistiske Partis generalsekretær Mikhail Gorbatjov, i anden halvdel af 1980'erne satte Glasnost på dagsordenen i kommunismens hovedland, skete der noget ud over det sædvanlige i Østblokken. DDR, som blev anset for at være en af Moskvas mest loyale partnere, brød nu pludselig med 'den store broder i øst'. Hvor slagordet tidligere havde gjaldet fra det østtyske kommunistparti SED (Sozialistische Einheitspartei Deutschlands): 'at lære af Sovjetunionen vil sige at lære at sejre', ville man nu ikke længere følge supermagten i et og alt, men derimod tilstræbe en 'socialisme i DDR's egne farver', altså en form for nationalt præget kommunisme. Partiets chefideolog Kurt Hager forklarede dette uventede træk med, 'at man jo ikke altid behøver at skifte sit tapet, blot fordi naboen gør det' – et arrogant billede af glasnost, som Hager i de efterfølgende år kom til at fortryde mange gange. Konsekvensen af DDR's enegang blev en særlig form for fastfrosnen stalinisme, der kortvarigt forsøgte at afskærme sig mod impulser, der ville kunne true regimet. Det førte blandt andet til det paradoks, at den østtyske satellitstat i 1988 forbød salget af det sovjetiske tidsskrift 'Sputnik'.

På den baggrund var det lidt paradoksalt, at netop Østtyskland efter SED-regimet og derefter statens sammenbrud i 1989/90, skulle udvikle sig til at være et forbillede for åbenhed i forhold til arkiver fra den Kolde Krigs tid. Kravet om åbning af arkiverne havde været centralt for den fredelige revolution i DDR. Ønsket om at få vished om sin egen personlige historie samt om historien bag den stat, man havde levet i, var ikke noget særskilt tysk fænomen. Forudsætningerne for dets gennemførelse, var imidlertid anderledes i DDR end i resten af de tidligere kommunistiske lande. Genforeningen med Vesttyskland tilførte ressourcer, der muliggjorde en omfattende historisk forskning. Derudover betød indlemmelsen af det østtyske område i Forbundsrepublikken, at kollapset af staten og den hidtidige herskende elite blev langt mere

total end i resten af Østeuropa. I de øvrige lande var der en langt større personel og institutionel kontinuitet fra det tidligere styre. Militær-, efterretnings- og sikkerhedsorganer kunne fortsætte deres virke om end i modificeret form. Det betød for eksempel, at efterretningsarkiverne her forsat var i de oprindelige ejermænds hænder. De fastholdt kontrollen med arkiverne, da de stadig kunne have operativ interesse. De østeuropæiske tjenester har – lige så lidt som deres vestlige partnere – lyst til at afsløre midler og metoder. Risikoen er imidlertid at arkiver 'skrumper', når de opbevares under sådanne forhold. Et eksempel på det er arkivet efter Nikolaj Ceausescus sikkerhedstjeneste 'Securitate'. Op gennem 1990'erne har dokumenterne befundet sig i efterfølgerorganisationens varetægt, hvorfor samlingen i dag 'kun' omfatter 35 hyldekilometer, hvoraf tjenesten i 2004 erklærede sig beredt til en mulig åbning af de 12 km. Til sammenligning er arkivet fra DDR's ministerium for statssikkerhed til trods for arkivødelæggelser i 1989/90 i dag stadig på over 180 km.¹

Genforeningen bragte tyskerne godt et ti-års forspring i den historiske bearbejdning af den Kolde Krig. I de senere år har man imidlertid kunne observere en tiltagende åbenhed i alle de post-kommunistiske, østeuropæiske lande samt lignende udviklinger i de tidligere baltiske sovjetrepublikker. Modsat har udviklingen i Rusland været præget af en begrænsning af arkivadgangen.

Fra tysk hold har man nøje fuldt udviklingen i resten af Central- og Østeuropa. Det har ført en række samarbejder med sig, først og fremmest mellem østeuropæiske arkiver og forskningsinstitutioner og de to tungeste føderale spillere i det tyske historiske post-Kold Krigs-landskab, nemlig den særlige myndighed, der forvalter arkivet efter Stasi, *Die Bundesbeauftragte für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen Deutschen Demokratischen Republik* (BStU) samt *Stiftung zur Aufarbeitung der SED-Diktatur*, der er den føderale forsknings- og forskningsfremmeenhed, hvad angår DDR-tiden.²

Den voksende åbenhed i de øvrige Østeu-

ropæiske lande lader håbe, at man i de kommende år vil se en styrket forskning også på internationalt plan. Udforskningen af den Kolde Krig set i østligt perspektiv har i nogle år fortrinsvis været domineret af østtyske og i nogen grad sovjetiske kilder. Desuden vil en styrket forskning i regimerne i disse lande give en mere nuanceret og dybere forståelse af de samfundsmæssige mekanismer i de kommunistiske diktaturer.

Åbningen af de østtyske arkiver i starten af 1990'erne medførte en nærmest eksplosionsagtig udvikling af DDR-historien. Selvom den tyske stat bekostede to monumentale udredninger om DDR-tiden og dens følger, var der langt fra sat det sidste punktum i historien om DDR-staten og den Kolde Krig i Tyskland.³ Den tyske stat lod op gennem 1990'erne 32 bind på samlet godt 30.000 sider producere. Parallelt udfoldede den frie forskning en mindst lige så omfattende forskningsaktivitet. Således registreredes fra midten af 1990'erne til starten af det nye årtusinde godt 500 forskningsprojekter om emnet Østtyskland. I halen på de mange projekter er fulgt en jævn strøm af bøger og videnskabelige artikler. Centrale organer for udgivelsen af artiklerne om fremskridtene i DDR-historien har været tidsskrifterne *Deutschland Archiv*, *Potsdamer Bulletin für Zeithistorische Studien* og *Zeitschrift des Forschungsverbundes SED-Stat*.

De østtyske arkivalier fordeler sig hovedsageligt på tre centrale arkivinstitutioner samt i landsarkiverne i hvert af de nye forbundslande Berlin, Brandenburg, Thüringen, Sachsen, Sachsen-Anhalt og Mecklenburg-Vorpommern. I det efterfølgende vil de vigtigste arkiver præsenteres enkeltvis med særligt henblik på deres betydning for Danmark. Foruden de større offentlige arkiver findes der også en række mindre arkiver med forskellige former for specialisering. Et eksempel herpå er det lille Robert Havemann Archiv i Berlin med en samling bygget op om den oppositionelle professor samt med materiale fra borgerretsbevægelsen. Et velegnet udgangspunkt for søgning i specialsamlinger er det *Vademekum*, som *Stiftung zur Aufarbeitung der SED-Dik-*

tatur har udarbejdet til institutioner, der beskæftiger sig med DDR-historie.⁴

Forbundsarkivet

Det tyske Forbundsarkivs afdeling i Berlin-Lichterfelde, det midlertidige arkiv i Berlin-Hoppegarten og den tilknyttede stiftelse *Stiftung Archiv der Parteien und Massenorganisationen der ehemaligen DDR* (SAPMO) indeholder langt hovedparten af det arkivmateriale, der 1990 var tilbage efter de centrale østtyske myndigheder, partier og andre centrale organisationer. Dermed placerer arkivet sig som det vigtigste blandt de østtyske arkiver. Arkivets betydning bliver i meget høj grad understreget af, at det ikke arbejder med tidsmæssige klausuler. Alt materiale er tilgængeligt frem til DDR-statens forsvinden i 1990. Dog eksisterer den ikke uvæsentlige begrænsningen i brugen af arkivet, at materialet skal være registreret. Har aktpakker ikke noget nummer i det nye forbundsarkivsystem, er de ikke tilgængelige for brugerne. Det betyder, at dele af SED's arkiv, der handler om udenrigspolitik, for eksempel dele af partiets internationale afdelings arkiv for 1980'erne, fortsat ikke er tilgængelig. Også fremtrædende personers privatarkiver kan endnu ikke benyttes af historikerne til trods for den officielle åbenhedspolitik. Det gælder eksempelvis privatsamlinger efter flere tidligere kommunister, der var politiske flygtninge i Danmark i 1930'erne.

Hovedarkivet i Lichterfelde har en meget velfungerende læsesal. Arkivets hjælpemidler er overskuelige og umiddelbart let tilgængelige. Det gælder kartotekskort og registranter. Antallet af registranter til samlingerne er fortsat stigende, men fremstilles nu en gang kun i det tempo, arkivet råder over ressourcer til det. Til gengæld bliver det i stadigt voksende omfang også muligt at søge arkivmateriale via de elektroniske registranter på internettet.⁵ Arkivmateriale bestilles fra dag til dag og i hovedreglen gennem arkivets computersystem. Nye brugere til arkivet får som regel udleveret en liste med forslag til bestemte samlinger,

som arkivarerne med ansvar for forskellige fagområder har udarbejdet. Dette er absolut en stor hjælp, der betyder, at den nye bruger umiddelbart har relevant materiale at arbejde med samtidig med, at man kan sætte sig ind i registranter og samlinger, og derved kompletterer sine søgninger. Udover arkivet rummer forbundsarkivet også et stort bibliotek. Det er naturligvis opdateret med den nyeste litteratur, da der i forbindelse med brugen af arkivet er afleveringspligt. Derudover rummer biblioteket også de vigtigste aviser samt særttryk, der kun er udkommet i begrænsede antal. Med jævne mellemrum laver biblioteket små informationsblade, der præsenterer bibliotekets samling inden for bestemte emner. Sidste år blev et informationsblad udarbejdet med temaet 'DDR og Nordeurop'. Forbundsarkivet udgiver *Mitteilungen aus dem Bundesarchiv* med nyheder og artikler om samlingerne.⁶

Som for at opveje tilgængeligheden i Forbundsarkivets samlinger er dets afdelinger i Berlin placeret, så de favoriserer bilister. Lichterfelde arkivet ligger i Berlins sydvestlige rand, og Hoppegarten er allerede en del af forbundslandet Brandenburg. Ingen af de to afdelinger kan nås med blot et offentligt transportmiddel, men fordrer omstigning til lokalbusser og ventetider, den ivrige historiker godt kunne have været foruden.

BA-delen – altså Bundesarchiv – af Forbundsarkivet i Berlin indeholder de statslige institutioner, som det forenede Tyskland overtog, da DDR lukkede og slukkede. Det drejer sig om alle ministerier med tre væsentlige undtagelser: DDR's udenrigsministerium, forsvarsministeriet og ministeriet for statssikkerhed. De tre ministeriers samlinger findes i separate arkiver, der behandles i det efterfølgende.

I samlingerne for de østtyske fagministerier findes der imidlertid også dokumenter, der behandler aspekter af den østtyske udenrigspolitiske. Det gælder helt naturlig for det østtyske ministerium for udenrigshandel (Forbundsarkivets signaturgruppe DL 2), men også for ressortministerier som DDR's Ministerium für Kultur (DR 1) eller Ministerium für Hoch-

und Fachschulwesen (DR 3), der havde udførende opgaver i forbindelse med den østtyske stats kulturelle udenrigspolitik. Betydningen af disse ressortministerier er endnu ikke fuldt afklaret, hverken generelt eller specifikt for Danmark.⁷

I de statslige samlinger befinder der sig også de centrale offentlige organer, der i Vesten som regel spiller de vigtigste roller i politik, men i de kommunistiske partidiktaturer fortrinsvis havde formelle og ceremonielle funktioner. Det gælder for eksempel parlamentet Volkskammer (DA 1), der ganske vist formelt var statens øverste organ, men reelt var et gummistempel. Det kunne klistre lidt falsk demokratisk legitimitet på den 'demokratiske republik' og tjene til at pryde forskellige repræsentanter for den herskende elite med titel af parlamentsmedlem. Folkekammeret havde et udenrigspolitisk udvalg, der imidlertid ikke udøvede politisk magt. Større betydning havde Folkekammerets interparlamentariske gruppe, der bestod af parlamentarikere fra både SED og de såkaldt 'ikke-socialistiske' skinpartier. Gruppen spillede en rolle i overfladeforbindelserne til lande i den kapitalistiske verden inden for rammerne af den fredelige sameksistens. Under denne politiske doktrin skulle de kommunistiske lande tilstræbe en normalisering af forholdet til Vesten, parallelt med en fortsættelse af den globale systemkonflikt med andre midler end de militære. Her kunne delegationsdiplomati mellem DDR og kapitalistiske lande bidrage til første del af denne proces. I forhold til de øvrige østlande medvirkede det interparlamentariske arbejde til forbrødringen mellem landene, der dog fortrinsvis var en proces, der udspillede sig på et meget elitært plan og havde et noget formalistisk præg. Indtil DDR's diplomatiske anerkendelse i 1972/73 havde parlamentet en særlig funktion i det udenrigspolitiske arbejde. I denne tid kunne styret bruge det interparlamentariske arbejde til at etablere semi-statslige kontrakter i Vesten.⁸

De to overordnede organer, DDR's ministerråd (DC 20) og statsrådet (DA 5), var ligeledes institutioner, der ikke levede op til de

kompetenceforventninger, navnene vækker hos en vestlig læser. De havde oftest en koordinerende eller formel funktion. Den reelle magt lå i hænderne på partihierarkiet med generalsekretæren, sekretariatet, politbureauet og centralkomiteapparatet i spidsen.

Som følge af ovenstående magtforhold mellem stat og parti består kernen i Forbundsarkivets østtyske samlinger ikke af den statslige del, men derimod af parti- og organisationsdelen, der er samlet i *Stiftung Archiv der Parteien und Massenorganisationen der DDR* (SAPMO). Perlen i denne samling er de tiloversblevne arkivalier efter det østtyske regeringsparti SED (DY 30). Det var partiet, der svingende taktstokken og kontrollerede det resterende samfund i Østtyskland. Her flød informationerne sammen og beslutningerne blev taget. Der er derfor også tydeligt, at det smuldrende regime kæmmede arkiverne, groft før de blev åbnet. Således er der alvorlige huller i partiets samlinger. Det er mest tydeligt omkring orienteringer fra Ministeriet for Statsikkerhed, der er fraværende i SAPMO til trods for, at partiets organer naturligvis var løbende informeret. En anden åbenlys mangel er den såkaldte afdeling *Verkehr* (trafik) i centralkomiteen. Afdelingen var ikke som navnet måtte antyde ansvarlig for trafikpolitik, der sorterede under afdelingen *Verkehr und Verbindungswesen*. Afdeling *Verkehr* var derimod ansvarlig for partiets hemmelige arbejde i Vesten, herunder kurervæsen, finansiel støtte og partiejendom i det kapitalistiske udland.⁹

Med henblik på DDR's forhold til Danmark indeholder SED-samlingen arkiverne fra de udenrigspolitiske nøgleinstitutioner. I toppen af systemet gælder det politbureauet og sekretariatet, hvor der foruden en beslutningsprotokol for de to partiorganers møder også foreligger de bilag og arbejds papirer, der har ligget til grund for deres beslutninger. Danmark fylder ikke voldsomt meget, men på grund af organernes betydning står de naturligt centralt i søgningen for enhver udenrigspolitisk problemstilling. I sidste ende kan der hvert år findes punkter med en dansk og nordisk relevans. Detaljeringsgraden kan være



Om end Forbundsarkivets afdelinger i Berlin er placeret godt og vel uden for centrum, så er det lykkedes at finde adresser, der emmer af historie. Hovedafdelingen i Lichterfelde har således en fortid som "Andrew Barracks" for de amerikanske besættelse/beskyttelsestropper i Vestberlin. Amerikanerne overtog bygningerne efter SS-Leibstandarte "Adolf Hitler". Komplekset var oprindeligt bygget i kejserstiden som den preussiske kadetanstalt. Hoppergarten-filialen, der består af gedigen DDR-beton, husede tidligere Ministeriet for Statssikkerheds chieffereringsafdeling. (Foto: Bundesarchiv)

meget svigende både i materialet samt i organernes behov for detailregulering. Det strækker sig fra overordnede beslutninger om iværksættelse af udenrigspolitiske initiativer til godkendelse af enkeltpersoner eller gruppers rejser. Under politbureauet eksisterede den udenrigspolitiske kommission, hvor flere centrale udenrigspolitiske aktører havde sæde. Her er med mellemrum emner af mere overordnet karakter på dagsordenen. Det gælder for eksempel konceptioner for Østersøugerne, for udenrigspolitikken i forhold til de nordiske lande eller retningslinier for den tyske propaganda.¹⁰

Den daglige overhøjhed på det udenrigspolitiske område i DDR varetog Centralkomi-

teens afdelinger for Internationale Forbindelser og for såkaldt Udlandsinformation. Sidstnævnte varetog kontrollen og dirigerede en stor del af propaganda-apparatet, for eksempel Liga für Völkerfreund, der styrede de østtyske venskabsforeninger, Radio Berlin International og Forlaget Zeit im Bild, der udgav tidskriftet 'DDR-Revy', der blandt en lang række sprog også udkom på dansk. Afdelingen for internationale forbindelser kontrollerede de øvrige centrale udenrigspolitiske aktører blandt andet udenrigsministeriet, fagforeningen FDGB, ungdomsorganisationen FDJ og skinpartierne. Desuden havde afdelingen tilsynspligt med partiorganisationen i udenrigsministeriet og ambassaderne, hvor alle perso-

ner med betydning selvsagt var medlemmer af statspartiet SED. Sidste væsentlige opgave for afdelingen for internationale forbindelser var at holde kontakten til 'kommunist- og arbejderpartier', som SED havde officielle partirelationer til. Det drejede sig i Danmark om DKP. Om end SED fra 1970'erne af bestræbte sig på at skabe samarbejdsrelationer til Socialdemokratiet, blev det ikke realiseret. Den kommunistiske og socialdemokratiske arbejderbevægelse dominerer i det hele taget i SED-arkivets akter om Danmark. Det gælder også på partiets topplan, hvor DKP-relationer optræder en stor del af de gange, Danmark overhovedet kom på dagsordenen blandt de politiske beslutningstagere. Det afspejler ikke kun, at DKP i mange år var DDR's vigtigste og mest loyale partner i Danmark. Det er også en refleksion af de prioriteter, DDR havde for sin udenrigspolitik, hvor det ideologiske fundament i meget høj grad var bestemmende for statens strategiske udenrigspolitiske orientering.

Foruden SED rummer SAPMO også samlinger fra en lang række andre organisationer i DDR. Det drejer sig blandt andet om førnævnte FDGB (DY 34) og FDJ (DY 24), samt om kvindeorganisationen DBD (DY 31), sportsforbundet DSTB (DY 12), Liga für Völkerfreundschaft (DY 13) og en række andre. Også enkelte af skinpartierne har deres samlinger i SAPMO, men ikke partierne CDU og LDPD, der ved genforeningen fusionerede med de to vesttyske, borgerlige partier CDU og FDP. Derfor ligger deres arkivalier hos de partinære stiftelser Konrad Adenauer- og Friedrich Naumann Stiftung. I forbundsarkivet er det dog muligt at bruge registranter til de to partiers samlinger.

De forskellige organisationer og partiers rolle som brikker i Østtysklands udenrigspolitik var ikke ubetydelig. De fleste organisationer havde egne afdelinger for internationale forbindelser, der under retledning og koordinering fra SED omsatte partiets politik til udenrigspolitisk praksis. Særligt tydeligt fremgår den funktion, der er blevet beskrevet som *paradiplomati*, i årene frem til DDR's anerkendelse 1972/73. Indtil da var det statslige uden-

rigspolitiske apparat i høj grad hæmmet af, at det repræsenterede en ikke eksisterende stat. I den situation fik organisationers internationale arbejde større betydning og spillerum. Også efter anerkendelsen var de vigtige spillere, idet de loftede den opgave at opbygge politisk velvilje i kredse, der ikke var umiddelbart tilgængelige for det ordinære diplomati. Foruden organisationssamlingerne indeholder SAPMO også en lang række samlinger efterladt af fremtrædende østtyske politikere.

SAPMO-arkivet er i øvrigt udgangspunkt for foreningen *Förderkreis Archive und Bibliotheken zur Geschichte der Arbeiterbewegung*, der udgiver et meddelelsesblad, hvor det er muligt at orientere sig om, hvad der rør sig i Arbejderhistorieforskningen i Tyskland.¹¹

Landsarkiverne

De regionale arkiver i de nye forbundslande indeholder arkivalierne på distriktsniveau (*Bezirk*) i DDR. De østtyske Bezirke var en hel del mindre end de nuværende forbundslande, hvorfor landsarkiverne typisk rummer arkiverne fra flere Bezirke. Bezirksamlingerne afspejler i væsentlighed de centrale arkiver på distrikts- og til dels på lokalt (*Kreis*)niveau. Her er de lokale myndigheder samt ikke mindst SED's og masseorganisationernes Bezirkledelser.

For Danmark og de øvrige nordiske landes vedkommende er det tidligere Bezirk Rostock af særlig betydning. Det udgør i dag sammen med Bezirk Schwerin forbundslandet Mecklenburg-Vorpommern. SED i Rostock havde et særligt ansvar for at udvikle forbindelserne til Norden. Havnen Rostock var DDR's 'port til verden', men den var også porten til Østersørummet. Netop Østersøforbindelserne spillede SED meget på i forhold til Norden i afstemt koncert med kommunisterne i Sovjetunionen og Polen.

Landsarkivet for Mecklenburg-Vorpommern er i dag delt i to: et i Schwerin og et i Greifswald. Her opbevares arkiverne for de to gamle Bezirke, hver for sig. Det lille arkiv i Greifswald er velfungerende og arbejder med lettilgængelige arkivsystemer overtaget fra det



Skilt hos BStU . (Foto: Thomas Wegener Friis)

tidligere regime. Desuden er det via internet begrænset muligt at bruge søgemaskinen Adriadne, der også giver henvisninger til mindre arkiver i forbundslandet, for eksempel Universitetsarkivet på Universitetet i Greifswald.¹² Det var i DDR-tiden særligt vigtigt for Danmark og de nordiske lande på grund af, at man her havde samlet den østtyske forsknings- og uddannelsessektors spidskompetancer på Skandinavien på det såkaldte nordiske institut.

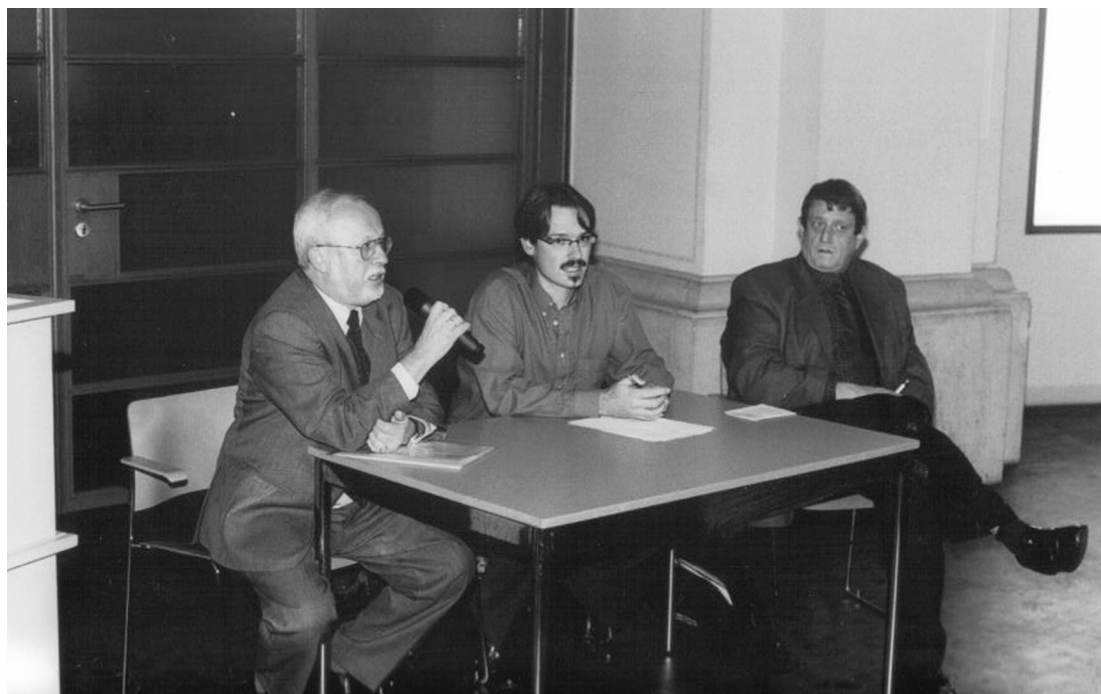
Landsarkivet i Greifswald indeholder foruden de internationale afdelinger af SED og masseorganisationer, også Østersøugernes organisationskomite, der har særlig interesse for Norden.¹³ Arkivet er tilgængeligt frem til 1990, men anonymiseres inden for en 30 års frist.

Stasiarkivet

Die Bundesbeauftragte für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen

Deutschen Demokratischen Republik (BStU) kendes som regel ved trivialnavnet 'Stasiarkivet'. Det er værd at bemærke, at institutionens officielle navn ikke siger, at det er et arkiv. Det er i stedet titlen på institutionens leder, den forbundsbefuldmægtigede, der i de første år var præsten Joachim Gauck, i dag den tidligere borgerretsforkæmper Marianne Birthler. I navnet ligger en antydning af institutionens ekstraordinære karakter. Oprettelsen af BStU var det politiske establishments indrømmelse til DDR's borgerretsbevægelse og de demonstrerende, der i januar 1990 stormede DDR's ministerium for statssikkerheds (MfS) hovedkvarter i Normannenstrasse i Østberlin og dermed satte en delvis stopper for MfS' destruktion af sine dokumenter.

Ved oprettelsen af BStU i 1991 tog de tyske politikere et højt usædvanligt skridt. De besluttede sig for en meget vidtgående åbenhed i dokumenterne fra en efterretningstjeneste, der havde været aktiv indtil umiddelbart før åbningen. Det ekstraordinære ved åbnin-



Lothar de Maziere holder et foredrag i Evangelische Akademie i Berlin for deltagerne i det danske højskolekursus "DDR – den glemte nabo". (Foto: Thomas Wegener Friis)

gen af samlingen er ikke mindst sammensætningen og tilgængeligheden. I nogle vestlige lande – med USA som det klart fremmest tilfælde – har man efter den Kolde Krig oplevet en voksende forståelse for, at også efterretningstjenester må demonstrere et minimum af åbenhed for at kunne koeksistere med det demokratiske samfund. I det omfang, at efterretningstjenesterne løfter lidt for de nedrullede gardiner, har normen været, at man ikke ønsker at afsløre midler og metoder. Det gælder for eksempel telefonaflytninger eller navne på agenter. Det kan der være mange udmærkede grunde til. En af mest vægtige er, at efterretningstjenester fortsat skal kunne fungere, og derfor er afhængige af tillid; dels fra udenlandske samarbejdspartnere og dels fra agenter, der skal turde forpligte sig uden risiko for afsløring fra egne rækker.

BStU's samlinger er også ganske enestående på grund af deres omfang; 180 km for et enkelt ministerium i DDR. Mængden af materiale svarer til den samlede arkivmasse i det

danske rigsarkiv. Overtagelsen af arkivet fra DDR's ministerium for statssikkerhed uden overtagelse af arkivpersonalet, har i en længere årrække medført problemer, idet man i udgangspunktet ikke rådede over et fuldstændigt overblik over det enorme arkiv. Dette forhold kombineret med at langt fra alle BStU's tidlige medarbejdere var ansat på baggrund af faglige kvalifikationer, men at politiske meritter rimeligvis også spillede en rolle, vanskeliggjorde 'tæmningen', registreringen og nyttegørelsen af dokumenterne. Langt ind i det nye årtusinde vil BStU have det problem, at væsentlige dele af arkivalierne i praksis er ukendte. Emner eller personer, der 1994 var ukendte, fordi man ikke kunne finde rundt i arkivet, kan i 2006 vise sig alligevel at have en Stasi-sag. Ved den forbundsfuldmægtiges sidste statusrapport i 2005 henregnedes endnu cirka 30 procent af arkivets indhold som ukendt. Første prioritet har for BStU været at få styr på arkiverne. Derefter har man kunne hellige sig den opgave at udarbejde nye effektive

søgeredskaber og registranter. Endnu er der derfor kun udfærdiget få tilgængelige registranter, hvorfor navne og fødselsdatoer stadig er en vigtige indgange til arkivet. Det skyldes at netop spørgsmålet 'hvem er hvem' var dominerende for det behov, MfS havde og derfor opbyggede arkivet efter.

BStU fik fire primære servicefunktioner. For det første skal det udlevere personlige sager til dem, der måtte ønske det. Det tilbud gælder alle, både tyskere og andre nationaliteter.¹⁴ Hidtil har over to millioner benyttet muligheden for at stille en ansøgning om at se sine Stasi-akter. Det har ikke mindst haft en praktisk betydning for gruppen af mennesker, der kan dokumentere, at de har været udsat for forfølgelse eller chikane fra det kommunistiske regime side. Indtil for få år siden var disse personer endnu berettiget til kompensation fra statens side. En anden opgave for BStU er at bistå ikke blot retsvæsenet, men også private og offentlige arbejdsgivere, der måtte ønske at undersøge om deres nuværende medarbejdere tidligere i deres liv har arbejdet for Stasi. For det tredje har BStU en forsknings- og uddannelsesmæssig forpligtelse, der løftes af medarbejderne i afdelingen *Bildung und Forschung*. De arrangerer udstillinger, samarbejde med skoler og uddannelsesinstitutioner og foredragsvirksomhed. Derudover forstår afdelingen en stor del af den pågående forskning om Ministeriet for Statssikkerhed. Det kan ikke mindst lade sig gøre, fordi BStU's husforskere har bedre adgang til arkivet end forskere udefra. Serviceringen af gruppen af udefrakommende forskere og mediefolk er den fjerde og sidste hovedopgave for arkivet. Arbejdsforholdene for udefrakommende formidlere er i de seneste år er forsøgt vanskeliggjort af de tyske politikere og retsvæsenet. Til at løse alle sine opgaver, har BStU opbygget en velvoksen organisation. Om end BStU personalemæssigt har passeret sit zenit med 4000 medarbejdere, har institutionen stadig over 2000 medarbejdere og et budget på godt 700 millioner kroner.¹⁵

Det er ikke alle politikere, der efterfølgende har befundet sig lige vel ved åbningen af

MfS-akterne. Således har den tidligere socialdemokratiske indenrigsminister Otto Schily forsøgt at sætte en stopper for særinstitutionen BStU. Også fra anden side har BStU været under hård beskyldning. En kritik, der særligt kommer fra Øst og fra venstreorienterede kredse, påpeger at BStU virker som en McCarthyistisk gabestok.¹⁶ Den udstiller de små syndere i SED-regimet, agenterne og deres føringsofficerer og bidrager til at sætte mere eller mindre begrundede mistanker i søen, der forhindrer mange østtyskere i at gøre karriere inden for det offentlige eller i politik.

Der findes flere eksempler på, at politiske karrierer er indstillet efter offentliggørelser af dokumenter fra BStU. Det mest prominente tilfælde af en sådan politisk nedskydning var DDR's eneste demokratisk valgte ministerpræsident Lothar De Maziere. Han delte efter genforeningen formandskabet i sit parti CDU med den vesttyske forbundskansler Helmut Kohl, men måtte forlade politik, da han blev mistænkt for at have samarbejde med MfS som IM 'Czerny'.¹⁷ Bevis på såkaldt 'MfS-belastning' kan i dag stadig sætte en stopper for en ellers lovende karriere – således som det i 2004 var tilfældet, da BStU-papirer fældede manden, der stod i spidsen for arbejdet med at skaffe de Olympiske Lege til den østtyske by Leipzig i 2012, men relationer til den tidligere østtyske statssikkerhed er i dag et mindre problem end tidligere. Således kunne 7 agenter for MfS kandidere for PDS/Linkpartei ved 2005-parlamentsvalget til det tyske forbundsdagsvalg.

Den tyske politiker, der mest aktiv har søgt at sætte en stopper for eksperimentet BStU, har paradoksalt nok været en af dets oprindelige politiske fædre, nemlig førnævnte kansler Kohl. Da BStU ønskede at åbne MfS' Kohlsag, slog eks-kansleren hælene i. Det blev ikke mindst set i sammenhæng med den såkaldte 'Spendenaffäre' i 1999/2000 i CDU, hvor Kohl nægtede at fortælle, hvem der tidligere havde begavet hans parti med kontanter. Her kunne kanslerens Stasi-sag være ganske belejlig, fordi den østtyske statssikkerhed med spioner og lytteudstyr havde samlet informatio-

ner om Vesttysklands leder. Hos BStU lå man inde med et MfS-dossier på 2500 sider.

Her mente Helmuth Kohl, at åbenheden omkring Stasi-sagerne havde nået deres yderste grænse for, hvad han syntes var ret og rimeligt. Han lagde derfor sag an mod BStU. Herefter fulgte et længere forløb, hvor Kohl først vandt sagen, hvorefter lovgrundlaget blev lavet om og Kohl lagde sag an igen, som han vandt, idet retten dømte den tysk-tyske spionage under den Kolde Krig til at være en 'menneskerettighedskrænkelse'. Resultatet har været en opstramning omkring, hvem BStU må udlevere informationer om. Det betyder, at særligt journalister har fået det sværere i arkivet. Men også forskernes muligheder for at arbejde er blevet indskrænket. Opstramningen betyder, at arkivet i højere grad beskytter enkeltpersoner i udleveringen af dokumenter. Kun medarbejdere og agenter for MfS nyder ikke nogen beskyttelse i dag, og oplysninger om dem kan altid frit udleveres. Tidlige kunne informationer om andre myndighedspersoner og såkaldte historiske personer udleveres; under sidstnævnte kategori falder også Kohl. I dag kan informationer om de personer kun i begrænset tilfælde udleveres, og da oftest med personernes skriftlige tilladelse. Håndhævelsen af disse regler forudsætter, at alle dokumenter, der udleveres til forskningen er grundigt gennemlæst og personnavne bortfjernet, eller at nævnte personer er blevet kontaktet og har sanktioneret brugen.

Som personspørgsmålet demonstrerer, er forskning i BStU i praksis en besværlig proces. Mellem bruger og arkiv ligger en buffer af overbelastede sagsbehandlere, der skal læse og udvælge materiale til brugerne. Det sker ikke kun i forhold til personspørgsmålet, men kildekritisk mere problematisk også i forhold til, hvorvidt akter falder inden for brugerens emne. Det spørgsmål tager sagsbehandleren stilling til i hvert enkelt aktstykke, før det kan og må leveres til historikeren. At denne proces åbner alle sluser for 'menneskelige fejl' er helt åbenlys.

I BStU's magasiner befinder der sig en mængde arkivmateriale, der også har relevans

for Danmark. Problemet ved brugen er blot bureaukratiseringen af arkivet. Den betyder at systematiske søgninger i BStU oftest tager årevis. En konsekvens af de meget lange arbejdsgange er, at de fleste større videnskabelige analyser af MfS er blevet foretaget af BStU-forskere, fordi de er i stand til at bypasse de forhindringer, der eksisterer for normale brugere.¹⁸

Akter med relevans for Danmark opstod hos MfS i en lang række af de situationer, hvor der var kontakt mellem DDR-borgere og danskere. Dette gjalt selvsagt, når danskere udfoldede en form for politisk aktivitet i DDR. Således var MfS' Hovedafdeling (HA) XX, der havde ansvaret for at bekæmpe oppositionen i DDR, på stikkerne, når den danske fredsbevægelse forsøgte at tage kontakt til østtyske uafhængige fredsgrupper. HA II, der var MfS' kontraspionage enhed, holdt et vågent øje med de vestlige ambassader heriblandt den danske. Afdeling M, postkontrol-enheden, opsnappede breve fra danske afsendere til østtyske modtagere.

Som bekendt var det ikke kun på DDR's territorium, at statssikkerheden opererede. *Hauptverwaltung Aufklärung*, MfS' primære udlandsspionage under spioncheferne Markus Wolf og Werner Grossmann, var også til stede i Danmark fra midten af 1950'erne og frem til Berlinmurens fald. Det er imidlertid en ofte gentagen fejlopfattelse, at det kun var herfra, at efterretningsvirksomheden over for Danmark tog deres udspring. En lang række enheder foretog selvstændige efterretningsoperationer 'i og mod operationsområdet', som MfS' betegnede arbejdet i Vesten. Det drejer sig eksempelvis om HA III, der stod for MfS aflytning af DDR's nærområder, heriblandt Danmark. Men også en lang række af de dele af MfS' apparat, hvis egentlige opgave var defineret inden for DDR's eget opråde som oppositions-, spionage- og terrorbekæmpelse. Det skete ud fra et rationale om, at problemer og utilfredshed i DDR havde deres udspring i Vesten eller ligefrem var kontrolleret af vestlige efterretningsorganisationer. Samtidig var efterretningsarbejde i Vesten også forbundet

med en ekstra prestige internt i MfS. Således gennemførte foreksempel HA I (ansvarlig for DDR's væbnede styrker), førnævnte HA II, HA VI (ansvar for indrejse og turisme) eller HA XVIII (ansvarlig for det østtyske erhvervsliv) egne efterretningsoperationer i det kapitalistiske udland. Et markant eksempel på den type af spionage i Danmark var det såkaldte Feindobjekt 'Falster', hvor HA VI bearbejdede grænsetrafikken ved færgeforbindelsen Gedser-Warnemünde. Det var i den forbindelse, at den kærlighedsforblændede tolder, der er den endnu eneste dømte DDR-agent efter afslutningen af den Kolde Krig i Danmark, var involveret. Han havde således ikke noget med HVA at gøre.

MfS' arbejde i Danmark er stadig langt fra opklaret. Spørgsmålet rejser sig uvilklårligt, hvorfor man skal forske i området? Er det drevet af nysgerrighed eller ønsket om at føre gårsdagens syndere til doms? Det er i den sammenhæng væsentligt at holde hovedet koldt og være opmærksom på, at der i forskningen om MfS' spionagen er vigtige grundforskningsresultater at hente. Her er det muligt at opnå en dybere forståelse af mekanismerne og tankegangen i det totalitære, kommunistiske regime i DDR. Det er mulig at opnå bedre indsigt i dansk Kold Krigs-historie, hvor særligt efterretningstjenestens indvirkning på samfundsudviklingen bør holdes for øje. Og sluttelig kan man via MfS få et klarere billede af, hvordan efterretningsorganer rimeligvis både i Øst og Vest fungerede og fungerer. Alle BStU's mangler og fejl til trods, så stiller det stadig unikke samlinger til rådighed for offentligheden på det område. Det vil bidrage til forståelse og kvalificering af beslutninger på efterretningsområdet, der på grund af terrortruslen i dag er sørgeligt aktuelt. Hvorvidt agenterne nu hedder Per eller Poul, og om man kan hænge dem op i en galge, er måske ikke helt så vigtigt, som muligheden for i dag efter den Kolde Krig at erhverve en bedre forståelse af et vigtig og relevant område. Muligheden for oprettelsen af en *Kold Krigs-sandheds og forsoningskommission*, der efter sydafrikansk model ville muliggøre ab-

solution for lovovertrædelse fra den tid mod den uforstillede beretning om ens handlinger, ville derfor i dag stadig være en fornuftig løsning for både fortiden og for eftertiden. Alternativet vil være en fortsat strøm af nye spionsager – østtyske, polske, ungarske eller sovjetiske – og tidligere agenter, der i håbet om at slippe for straf vælger at benægte alt. Samtidig ville det også byde de hjemlige myndigheder og politikere en mulighed for at lette deres samvittighed for forhold, der ligeledes ellers vil brage frem som skandalehistorier.

Forbundsmilitærarkivet

Så langt borte fra Danmarks grænser som muligt, lige før grænsen til Schweiz har de tyske myndigheder valgt at gemme arkivet for det østtyske militær af vejen. Forbundsmilitærarkivet indeholder arkiverne efter de østtyske væbnede styrker. Det vil sige DDR's grænsetropper og den Nationale Folkehær (NVA) med alt hvad dertil hører af militære forløberorganisationer, før NVA's officielle oprettelse i 1956 som eksempelvis det kasserede folkepoliti.

På overordnet niveau indeholder arkivet samlingerne for Ministeriet for nationalt forsvar, SED's centralkomites sikkerhedskommission og DDR's nationale sikkerhedsråd, landets øverste forsvarspolitiske organ med deltagelse af alle ministre for de væbnede organer (Ministerierne for statssikkerhed, indenrigs- og forsvarsministeriet) og ministerpræsidenten. Rådet mødtes under forsæde af generalsekretæren for SED, der i personalunion typisk forenede de tre vigtigste strenge i staten under sig som leder af partiet, formand for statsrådet (præsident) og det formand for det nationale sikkerhedsråd (øverstbefalende). De samlinger indeholder ikke blot de vigtigste retningslinier for det østtyske militær, men også referater fra militære topmøder mellem Warszawapagtlandene.¹⁹

I Tyskland har forskningen i det østtyske militær primært været koncentreret omkring *Militärgeschichtliches Forschungsamt* i Potsdam. Instituttets tilgang til det østtyske mili-

tær har været meget fokuseret på strukturspørgsmål og militærets rolle i DDR.²⁰ I Danmark har fokus i langt større omgang været på det produkt, NVA var med til at fremstille, nemlig Warszawapagtens krigsforberedelser. I mange år har østtyske dokumenter om alliancens øvelser været det eneste kighul ind bag den østlige militære planlægning. Selvom de faktiske krigsplaner ikke har været tilgængelige i tyske arkiver, så har de fælles Warszawapagtøvelser og scenarioerne omkring dem i vidt omfang bekræftet det billede, der i forvejen eksisterede af Østblokkens offensive doktrin. At den militære tænkning var offensiv var i og for sig ikke en hemmelighed under den Kolde Krig. Alligevel har de konkrete forestillinger om besættelsen af Danmark overrasket mange efterfølgende.

I voksende omfang frigiver nu også andre tidligere Warszawapagtlande militære akter. Det gælder først og fremmest Polen, hvilket har særlig betydning for Danmark på grund af, at polakkerne spillede en særlig vigtig rolle i forbindelse med en mulig invasion af Danmark. Men også Bulgarien har for nylig offentliggjort militære efterretningsdokumenter.²¹

I Danmark har Carl-Axel Gemzell og bogen *Den usynlige front* beskrevet den østtyske militære planlægning og efterretningstjeneste på baggrund af kilder fra Forbundsmilitærarkivet.²² Senest har også DIIS-rapporten om den Kolde Krig benyttet kilder fra arkivet.²³ Arkivet har foruden sin placering det minus, at det mangler to væsentlige dele af NVA's arkivalier. Det ene er DDR-militærets personaleakter. De overgik som følge af den tyske genforeningsproces sammen med de østtyske soldater til den vesttyske Bundeswehr. Akterne befinder sig derfor i hærens varetægt i Straussberg uden for Berlin, og er underlagt samme spærrefrister som vesttysk militærpersonel. Derved adskiller de sig markant fra kadreakter fra andre dele af det østtyske statsapparat og væbnede styrker, for eksempel MfS', hvor der ingen begrænsninger hersker. Den anden del, Forbundsmilitærarkivet ikke indeholder, er NVA's billedarkiv, der findes på militærmuseet i Dresden. For Søstridskræfternes

vedkommende findes der også en billedsamling på marinemuseet i Stralsund.

Udenrigsministeriets arkiv

I magtens centrum i den tidligere DDR-stat, i centralkomiteens hus – 'Das große haus', der endnu tidligere var bygget til det tredje riges nationalbank – huserer i dag Tysklands nye socialdemokratiske udenrigsminister Frank-Walter Steinmeier. Forrest i det store bygningskompleks på 'Werderscher Markt' i Østberlins centrum er bygget et nyt og flot indgangsparti, hvor diplomaterne suser ind og ud. Bagest mod de lidt trøstesløse østtyske elementbyggerier på Fischerinsel findes en lidt mindre anseelig kattelem, der dog er forsynet af en DDR-kunstner. Her kan historikerne få lov til at liste sig ind. På første sal sidder en afdeling af *Institut für Zeitgeschichte* fra München, der udgiver Tysklands udenrigspolitiske kildesamlinger, og på tredje ligger Udenrigsministeriets politiske arkiv.

Her ligger DDR's udenrigsministerielle arkiv, udskilt fra de øvrige ministerier i Forbundsarkivet. Det betyder i praksis, at der for de udenrigspolitiske akter hersker en 30 års spærrefrist i modsætning til akterne fra hele resten af det østtyske stats- og partiapparat. Det ligner unægtelig en tanke, at den nye tyske stat ikke har lyst til at skabe komplikationer for dagens partnere på grund af østtyske akter, så derfor ligger de nyeste af dem bedst gemt. Hvis det er kalkylet så lykkes det kun betinget, fordi man via SED-arkivet, masseorganisationer og de resterende statsapparat stadig kan skaffe sig et godt overblik over udenrigspolitikken i 1970'erne og 1980'erne.

Det var ikke udenrigsministeriet i DDR, der bestemte, hvilken vej udenrigspolitikken tog. Det var forbeholdt partiet, og selv om nogle af de østtyske udenrigsministre opnåede pladser i SED's centralkomite, så havde de ikke plads i Politbureauet. Ministeriet forblev udførende organ for partiets udenrigspolitik, men på det område havde man til gengæld en naturlig central placering og absolut ikke uden indflydelse, særligt efter anerkendelsesbølgen

i 1970'erne, hvor DDR's udenrigsministerium pludselig blev en global aktør.

I ministeriets arkiv findes en ganske stor mængde arkivalier om Danmark og Norden. Som registrant findes et indscannet kartoteks-kortsystem. Der findes i brugen af arkivet både en let og en mere vanskelig tilgang. Ved en geografisk søgning, vil man umiddelbart og hurtigt få adgang til dokumenter fra Danmarksafdelingen i DDR's Ministerium für Auswärtigen Angelegenheiten (MfAA). En systematisk gennemgang afslører imidlertid, at arkivet indeholder langt flere dokumenter, end den lette løsning byder på. Ved den praktiske gennemgang af dokumenter har Udenrigsministeriet den store fordel, at arkivalierne er mikrofilmet. Mikrofiche kan erhverves til priser, der er konkurrencedygtige med længerevarende ophold i Berlin.

Foruden dokumenter, der umiddelbart handler om Danmark, indeholder arkivet en hel del dokumenter af generel betydning for østtysk udenrigspolitik. Det drejer sig om konsultationer med andre Warszawapagtlande eller møder på højt niveau i DDR.

Potentialet i MfAA-arkivet er til dato endnu kun i begrænset omfang udnyttet. Man må derfor forvente yderligere forskning på dette område i de kommende år. I det hele taget vil forskningen i DDR's rolle i den Kolde Krigs verden være i en dynamisk udvikling i de kommende år, forventeligt i et voksende samspil med de arkiver, der skridt for skridt også åbnes i øvrige post-kommunistiske lande i Østeuropa og det tidligere Sovjetunionen.

Noter

1. Lavinia Stan: *Spies with Files: The Opening of the Securitate Archive*. Conference paper, Oslo 2005.
2. Eksempler på samarbejdet sidste år er den fælles afholdelse af en konference om sikkerhedsapparaterne i Østeuropa på IPN-arkivet i Warszawa 2005 samt udgivelsen af: Janos M. Rainer, Judit M. Topits, Ulrich Mähler, *Vademecum contemporary history Hungary*. Budapest 2005.
3. *Enquete-Kommission 'Aufarbeitung von Geschichte und Folgen der SED-Diktatur in Deutschland'*. Berlin 1995.

Enquete-Kommission 'Überwindung der Folgen der SED-Diktatur im Prozess der deutschen Einheit.' Berlin 1999.

4. Ulrich Mähler, *Vademecum DDR-Forschung. Ein Leitfaden zu Archiven, Forschungsinstitutionen, Bibliotheken, Einrichtungen der politischen Bildung, Vereinen, Museen und Gedenkstätten*. Berlin 2002.
5. <http://212.88.135.193/Midosasearch/web/>
6. Tilgængeligt online på: http://www.bundesarchiv.de/aktuelles/aus_dem_archiv/mitteilungen/
7. I en skandinavisk sammenhæng inddraget i afhandlingen: Nils Abraham, *Die politische Auslandsarbeit der DDR in Schweden – Zur public diplomacy der DDR gegenüber Schweden (1972-1989)*. Greifswald 2005.
8. DDR's bestræbelser er blandt andet beskrevet hos: Thomas Wegener Friis, *Den nye nabo. DDR's forhold til Danmark*. København 2001. Thomas Wegener Friis, Andreas Linderöth (red), *DDR & Norden*. Odense 2005. Karl Christian Lammers, *Hvad gør vi med tyskerne bagefter?* København 2005.
9. Om SED-strukturerne se blandt andet: Heike Amos, *Politik und Organisation der SED-Zentrale 1949.-1963*. Münster 2003.
10. Et eksempel på en dagsordenfordeling kunne være fra 18.11.1963:
 "a. Plan der Kampagne gegen die atomare Bewaffnung Westdeutschlands auf dem Wege der multilateralen Atomstreitmacht der NATO und mittels der Achse Bonn-Paris
 b. Plan der Entwicklung der Beziehungen der SED und der DDR zu den sozialdemokratischen Parteien Westeuropas
 c. Grundsatzargumentation und Maßnahmen zum Reiseverkehr mit sozialistischen Ländern
 d. Argumentation zu den von den westdeutschen Revanchisten neuerlich inszenierten Provokation in der Westberlinfrage und Im Hinblick auf die Transitwege der DDR." SAPMO-BA: DY 30/IV 2/2.115/4.
11. Tilgængeligt online på: <http://www.fabgab.de/>
12. <http://ariadne.uni-greifswald.de/index.html>
13. For beskrivelse af Østersøugerne se eksempelvis: Andreas Linderöth, *Kampen for erkännande.DDR:s utrikespolitik gentemot Sverige 1949-1972*. Lund 2002. Thomas Wegener Friis, *Den nye nabo. DDR's forhold til Danmark*. København 2001.
14. Information herom kan fås hos BStU's Bürgerberatung, der kan kontaktes via hjemmesiden www.bstu.de
15. *Siebenter Tätigkeitsbericht der Bundesbeauftragte für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen Deutschen Demokratischen Republik – 2005*. Berlin 2005. Side 13.
16. Eksempelvis: Peter Michael Diestel, 'McCarthy

- lässt brüderlich grüssen – oder: Die Gauck-Behörde als Fortsetzung der Stasi mit anderen Mittel’. I Jochen Zimmer (red), *Das Gauck-Lesebuch. Eine Behörde abseits der Verfassung?*. Frankfurt a.M. 1998. Side 57.
17. Helmut Müller-Enbergs. ‘Normative Grundlagen des MfS für die Arbeit mit IM’. *Enquete-Kommission ‘Aufarbeitung von Geschichte und Folgen der SED-Diktatur in Deutschland VII. Staatssicherheit-Seilschaften*. Frankfurt a.M. 1995. Side 400.
18. En oversigt over MfS-forskningen findes blandt andet hos: Siegfried Suckut, Jürgen Weber (red), *Stasi-akten und Zeitgeschichte. Eine Zwischenbilanz*. München 2003.
19. Delvist tilgængeligt på:
http://www.isn.ethz.ch/php/collections/coll_overview.htm
20. Udgivet i Christoph Links serien: Militärgeschichte der DDR: <http://www.linksverlag.de>
21. CD-Rom: *Bulgarian Intelligence & Security Services in the Cold War*. Sofia 2005.
22. Carl-Axel Gemzell: ‘Warszawapakten, DDR och Danmark’. *Historisk Tidskrift*. Hæfte 1 1996. Side 32-82. ‘Doorkeeper – Kontinentalmakten och Danmark’. Henrik Detlefsen, Henrik Lundbæk (red), *Fra mellemkrigsstid til efterkrigsstid. Festskrift til Hans Kirchhoff og Henrik S. Nissen*. København 1998. Side 765-808. ‘DDR och Norden – den militära dimensionen’. Thomas Wegener Friis, Andreas Linderøth (red), *DDR & Norden*. Odense 2005. Thomas Wegener Friis, *Den usynlige front. DDR’s militærspionage i Danmark under den Kolde Krig*. København 2005.
23. Derudover har udredningen medvirket til webudgivelsen af indholdsoversigt fra DDR’s militærtidskrift *Militärwesen* på Paralel History Projects hjemmeside – se note 19.

Abstract

Thomas Wegener Friis: The German glasnost, that survives. *Arbejderhistorie* 1/2006, pp. 33-46.

During the peaceful revolutions in Eastern Europe at the end of the Cold War the populations demanded openness after decades of suppression. Germany had the best opportunities to realize the new openness. The dissolution of the German Democratic Republic (GDR) meant that the previous elite was swept away also from the positions, where they could control public archives and hence the countries’ history. Furthermore money

from West Germany made it possible to build large archival institutions – with the 4000 employees of the Federal Commissioner for the Records of the National Security Service of the former German Democratic Republic (Stasi archives) as the foremost example. These measures made a mayor part of East German documents available to the historians. Although some parts of the archives are still not-accessible partly due to exception to openness in the archival laws partly because of the practical question of administrating the large amount of documents – counting several hundred kilometres of archival material.

The largest relevance of the archives to the public outside of Germany are the ones concerning foreign and security politics. These documents are primarily found in the archives of Federal Archives in Berlin and the affiliated Archive of the Parties and Mass Organizations of the GDR, the Federal Military Archive in Freiburg, the Archive of the German Foreign Ministry, the State archives of the new German states, and the Archive of the before mentioned Federal Commissioner. The archives contain documents which can shed light on bilateral relations between the GDR and the Western countries, as well as multilateral relations for instance summits between the members of the Warsaw Pact.

In these years the German experiences are applied on other eastern European countries, and the German historical institutions seek to further the process through cooperation. This process does not diminish the importance of the East German archives. The growing openness only supports the knowledge gained through the East German document. Some German politicians have tried through legal actions to roll the archival openness back – especially concerning the Stasi documents. Even though this has lead to some new restraints on Stasi files, scholars still have the opportunity to do research.

Thomas Wegener Friis
 Ph.d., forskningsadjunkt, Syddansk Universitet
twfriis@hist.sdu.dk